

fi'yye (nşr. G. Vitestam), Leiden 1964, s. 23-24; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 64-67; İbn Abdülber, *el-İntikâ*, Kahire 1350, s. 165-166; Şirâzi, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 102; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, *ed-Du'afâ* (nşr. Ebü'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Beyrut 1406/1986, I, 216; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 284; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 132-133; Zehabi, *Târîhu'l-İslâm: sene 241-250*, s. 241-243; a.mlf., *Divânü'd-du'afâ ve'l-metrûkin*, Beyrut 1408/1988, I, 203; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, VI, 141; Safedî, *el-Vâfi*, XII, 430-431; Sübkî, *Tabakât*, II, 117-126; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'yye*, I, 29-30; Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'yyin* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim – M. Zeynühum M. Azb), Kahire 1413/1993, I, 132-134; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'yye*, I, 63-64; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 303-305; Sezgin, *GAS*, I, 599-600.

AHMET NEDİM SERİNSU

KERAHET

(bk. MEKRUH).

KERÂMET

(الكرامة)

Velilerden zuhur eden
olağan üstü hal.

Sözlükte “iyi, ahlâklı ve cömert olmak” anlamına gelen **kerâmet**, **kerem** gibi masdar olup “iyilik, cömertlik” mânasında isim şeklinde de kullanılır. Terim olarak “Allah’ın sâlih, takvâ sahibi, velî kullarından zuhur eden olağan üstü hal” diye tanımlanır. “Bir yetkiye dayanarak iş yapmak” anlamındaki **tasarruf** kelimesi de tasavvufta kerâmetle eş anlamda kullanılmıştır.

Kerâmet, tıpkı mucize gibi tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağan üstü ve sıra dışı bir olay olup mahiyeti itibariyle mucizeden farklı değildir; aralarındaki fark meydana geliş şekliyle ilgilidir. Mucize peygamberlerden, kerâmet tam olarak ona bağlı olan velîlerden zuhur eder. Ancak peygamber peygamberliğini iddia eder ve bunu ispat için mucize gösterir. Gösterdiği mucize ile inanmayanlara meydan okur. Peygamberi örnek alan velî ise velîlik iddiasında bulunmadığı gibi kimsese meydan da okumaz. Birinde mucizenin izharı, diğerinde kerâmetin zuhuru söz konusudur. Mucize gibi kerâmetin de yaratıcısı ve hakiki sahibi Allah’tır.

Sûfiler kerâmeti Allah Teâlâ’nın velî kulluna bir ikramı ve lutfu olarak kabul etmişler, Allah’ın kendisine itaat eden ve O’na yaklaşılmaya çalışan velîlere bunu ihsan edeceğini söylemişlerdir. İlâhî bir lu-

tuf olmakla beraber kerâmete mazhar olan bir velî kendisinden böyle bir hal zuhur ettiği için bu halin bir mekr, istidrâc ve ibtilâ olmasından korkar. Bu ihtimali dikkate alan velî kerâmetle denenmek istendiğini düşünerek endişe eder. Bir yandan Allah’ın lutfuna nâil olduğu için O’na şükreder, daha çok bağlanır, öte yandan da bunun sorumluluğundan ve getireceği sonuçlardan kaygılanır. Bundan dolayı kendisinden zuhur eden hali ifşa etmez ve bu hal sebebiyle insanların gösterdiği teveccühün nefsinin şımartabileceğini hesaba kadar.

Kaynaklarda kerâmetin birçok türünden bahsedilmiştir. Meselâ Sübkî yirmi beş çeşit kerâmet sayar (*Tabakât*, II, 316; *Münâvî*, I, 9). Bununla birlikte kerâmetler keşif ve ilhamla ilgili olanlar (bk. **FİRÂSET**; **GAYB**; **İLHAM**; **KEŞF**), insanın gücünü aşan birtakım şeylerin yapılması (az zamanda uzun mesafe almak [tayy-i mekân], havada uçmak, besin maddelerini bereketlendirmek, darda kalan birinin yardımına yetişmek, hastaları şifaya kavuşturmak vb.), meleklerin görülmesi veya seslerinin işitilmesi şeklinde üç gruba ayrılabilir.

Hârikulâde haller mümin-kâfir, dindar-günahkâr herkeste görülebilir. Kâfir ve günahkârlarda zuhur eden bu hallere mekr, ihanet ve istidrâc gibi isimler verilir (Fahreddin er-Râzî, *Tefsîrü'l-kebir*, V, 691). İnançsız ve fâsik kişilerde böyle olağan dışı hallerin görülmesi onların buna bakıp büyüklenmeleri, şırmaları, azgınlıklarını arttırmaları, sonuçta daha büyük ve daha şiddetli bir azaba mâruz kalmalarıyla izah edilir. Diğer olağan üstü haller de üçe ayrılır. Peygamberde tebliğ görevine başlamadan önce görülen hârikulâde hallere irhâs, tebliğe başladıktan sonra görülenlere mucize, dinine bağlı, ahlâklı ve iyi hal sahibi müminlerde görülen hârikulâde hallere kerâmet, sıradan müminlerde görülen bu tür hallere maûnet (ilâhî yardım) denir. Hangi inançta ve dinde olursa olsun bazı insanlarda tabiat kanunlarıyla açıklanması mümkün olmayan olağan üstü hallerin istisnâ olarak görüleceği, ancak bunların sürekli ve düzenli olmadığı kabul edilir. Nitekim dinlerin hepsinde din adamları veya inananlarda zuhur ettiğine inanılan hârikulâde olaylar söz konusudur. İlkel kabile dinlerinde büyücü, kabile doktoru veya şamanın vecd halinde kutsal varlıkla bir tür temas sağlamak suretiyle kötü ruhları kovduğuna, hastaları iyileştirdiğine inanılmaktadır.

Yahudilik’te, din adamları ve mistiklerin yanında sıradan müminlerde bile Tanrı’ya ibadet ve dua etmek suretiyle hastaları iyileştirmek ve bazı taleplerinin yerine gelmesini sağlamak gibi hârikulâde olayların zuhur ettiğine, ancak bunun Tanrı’nın iradesi ve gücü sayesinde gerçekleştiğine inanılmaktadır. Ahd-i Cedid’de havâilerin tebliğ faaliyetleri sırasında insanları kötü ruhların tesirinden kurtarmak (Resullerin İşleri, 16/18, 19/13-17), hastaları iyileştirmek (Resullerin İşleri, 2/43, 5/12) vb. olaylar gerçekleştirdikleri belirtilmektedir. Havâilerden Petrus’un topal bir adamı iyileştirdiği (Resullerin İşleri, 3/1-10), hatta onun gölgesinin dahi iyileştirici bir güce sahip olduğuna inanıldığı kaydedilmektedir (Resullerin İşleri, 5/15). Ancak bütün bu hallerin Hz. İsa’nın yardımıyla ve onun adına gerçekleştirildiğine inanılmaktadır (Resullerin İşleri, 3/6). Hıristiyanlık tarihinde havâilerin ardından II ve III. yüzyıllarda şehidler gibi karizmatik şahsiyetlerden, daha sonraki asırlarda bazı piskopos ve azizlerden hârikulâde hallerin zuhur ettiği belirtilmektedir.

Kelâm ve akaid âlimleri kerâmet meselesini mucize gibi itikadî bir konu şeklinde değerlendirmişler, mutasavvıflar ise yaşadıkları mânevî hayatla ilgili ilâhî bir lutuf olarak eserlerine almakla birlikte bunun imkân ve vukuunu akfî delillerle ispat konusunu üzerinde fazla durmamışlardır. Bunun sebebi, mucizeyi ispata yaran delillerin kerâmeti de ispatladığına inanılmasıdır (bu konudaki bazı deliller için bk. *a.g.e.*, V, 694).

Mucize gibi kerâmet de hârikulâde halleri ifade eden bir terim olarak Kur’an’da ve hadislerde geçmez. İlk zamanlarda genellikle “âyet” terimiyle ifade edilen (meselâ bk. el-Eş’arî, *el-İbâne*, s. 63) bu tür olaylar için II. (VIII.) yüzyıldan itibaren kerâmet kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Kerâmet teriminin sonraki dönemlerde ortaya çıkması bu hallerin Kur’an ve hadislerde bulunmadığı anlamına gelmez. Kur’an’da adı belirtilmeyen bir zâtın Sebe melikesinin tahtını bir anda Hz. Süleyman’ın yanına getirmesi (en-Neml 27/38; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîrü'l-kebir*, XXIV, 197; bk. *DİA*, III, 455), Meryem’e Allah katından ırzık gelmesi (Âl-i İmrân 3/37; Meryem 19/25), Ashâb-ı Kehf’in köpekleriyle birlikte bir mağarada uzun süre uyuyup kalmaları (el-Kehf 18/16-26), Hz. Mûsâ’nın annesine bebeğinin geri verilmesi (el-Kasas 28/7-13), ayrıca Hızır ve

KERÂMET

Zülkarneyn olayları da (Kehf 18/60, 83-98) Kur'ân-ı Kerim'de geçen kerâmet örnekleri olarak görülmüştür. Bu âyetlerde sözü edilen kişiler peygamber olmamasına rağmen kendilerinden hârikulâde haller zuhur etmiştir.

Sahih hadislerde de birtakım kerâmet örnekleri nakledilir: Meselâ Cüreyc isminde bir velînin beşikteki bir bebeği konuşturması (Buhârî, "Enbiyâ", 48; Müslim, "Birr", 8), mağarada mahsur kalan üç kişinin olağan üstü bir şekilde bu durumdan kurtulması (*Müsned*, II, 116; Buhârî, "İcâre", 12), bir sığırın, üzerine yük yükleyen kişiye, "Ben bunun için yaratılmadım" demesi (Buhârî, "Enbiyâ", 54; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe"; 13, Tirmizî, "Menâkıb", 16) gibi.

Hz. Peygamber hayatta iken bazı sahâbilerde görülen kerâmetler hadis kitaplarında rivayet edilmiştir. Bir bedevî şekline girerek Resûl-i Ekrem'le konuşan Cebrâil'i sahâbenin görmesi, bazan da Cebrâil'in Dihye b. Halife el-Kelbî şeklinde görünmesi (Buhârî, "İmân", 37; Müslim, "İmân", 57, "Birr", 12), Hz. Ebû Bekir'in üç kişi için hazırladığı yemeğin bereketlenmesi, birçok kişinin bu yemekten yemesi ve yine de yemeğin artması (Buhârî, "Edeb", 88, "Menâkıb", 25, "Mevâkıf", 41; Müslim, "Eşribe", 176), Üseyd b. Hudayr'ın bir gece Kur'an okurken meleklelerin kendisini dinlemeye geldiklerini görmesi (Buhârî, "Menâkıb", 25; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 242), Abbâd b. Bısr ile Üseyd b. Hudayr'ın bir gece Hz. Peygamber'in sohbetinden ayrılıp evlerine giderken bir ışığın önlerini aydınlatması (*Müsned*, III, 139, 191; Dârimî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 8; Buhârî, "Şalât", 79), Hanzale b. Ebû Âmir şehid düştüğünde meleklar tarafından yıkandığından "Gasilü'l-melâike" şeklinde anılması (İbn Hişâm, II, 594; İbn Hacer, II, 291) hadislerde geçen kerâmet örnekleri olarak zikredilebilir. Kaynaklarda sahâbeye, tâbiîne ve tebeü't-tâbiîne ait çeşitli kerâmetler nakledilmektedir (meselâ bk. Fahrreddin er-Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, V, 687; İbn Teymiyye, *el-Furkân*, s. 73-76; Nebhânî, I, 8).

Resûl-i Ekrem ve sahâbe döneminde oldukça seyrek görülen kerâmet olaylarıyla ilgili rivayetler giderek artmış, hatta bir velîye ait olmak üzere birçok kerâmet nakledilmiştir. Sahâbe ve onları izleyen iki nesilden az sayıda kerâmet rivayet edilmesi dikkate değer bir husustur. Sahâbeden zuhur eden bazı kerâmetleri

kaydeden İbn Haldûn, o dönemden nakledilen kerâmetlerin az oluşunu Resûl-i Ekrem zamanında sahâbenin böyle bir hal göstermeye gücünün kalmamasına bağlar, hatta daha sonraki dönemlerde bile Medine'ye gidenlerin kerâmet hallerinin kendilerinden alındığına işaret eder (*Mukaddime*, s. 402, 421-425). Hz. Peygamber'in mucizelerinin ve diğer hallerinin baskın oluşu kerâmetlerin zuhurunu genellikle engellemiş, vefatından sonra da bu durumun etkisi giderek azalmakla beraber bir süre daha devam etmiştir.

İlk üç nesilden nakledilen kerâmetlerin çoğu zayıf rivayetlere dayanır. Meselâ Hz. Ömer'in, Nihâvend'de savaştan ve düşman tarafından kuşatılma tehlikesiyle karşılaşan Sâriye isimli kumandanına Medine'den seslenerek tâlimat verdiğine dair rivayet çok yaygın olmakla beraber sahih bir senede dayanmamaktadır (Aclûnî, II, 380). Daha sonra örnekleri ve çeşitleri giderek artan kerâmetler velâyetnâmelerin ve menâkıb kitaplarının temel konusu ve malzemesi olmuş, sıra dışı niteliği azalarak alışılmış olaylar haline gelmiştir.

Mu'tezile mezhebinin kerâmeti kabul etmemesi konuyu kelâm ilminde tartışma mevzuu haline getirmiş, Selef ve Ehl-i sünnet, Mu'tezile'nin bu husustaki itirazlarını reddederek kerâmetin İslâm'daki yerini vurgulamıştır. Eş'arîliğin kurucusu Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, "Hadis ve sünnet ehli sâlih müminlerden kerâmetin zuhuru kabul eder" demiş (*Maâkâlâtü'l-İslâmiyyin*, I, 349; *el-İbâne*, s. 63), daha sonraki Eş'arî kelâmcıları da Ehl-i sünnet'in inancı olarak bu kanaati tekrarlamıştır.

İmâm-ı Âzam'ın *el-Fıkhü'l-ekber* adlı eserinde yer alan, "Evliyanın kerâmeti haktır" ifadesi Hanefî fakihleri ve Mâtürîdî kelâmcıları tarafından tekrarlanmış. Hanbelîler ve Selef mezhebi mensupları da kerâmetin hararetli savunucuları olmuşlar (İbn Teymiyye, *el-Furkân*, s. 77), Abdülkâhir el-Bağdâdî gibi mezhep tarihçileri kerâmete inanmayı Ehl-i sünnet'in bir özelliği olarak göstermişlerdir (*el-Farq*, s. 344).

Ehl-i sünnet içinde Ebû İshak el-İsferyâinî, Ebû Muhammed İbn Ebû Zeyd el-Mâlikî (İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 423), İbn Hazm ve Halîmî gibi âlimler kerâmeti inkâr etmemekle beraber sınırlı tutmuşlardır. İbn Hazm'a göre velîlerden kerâmetin zuhuru peygamber hayatta iken söz konusu olur. Bu durumda kerâmetin mucize ile karıştırılması ihtimali ortadan

kalkar (*el-Faşl*, V, 9-14). İsferyâinî'nin de mucize ile karıştırılması ihtimalini ileri sürerek kerâmeti tereddütle karşıladığı nakledilir. Ancak ona göre de velîlerin dualarının kabul edilmesi gibi kerâmetleri vardır (Kuşeyrî, s. 660).

İmâmîyye Şîası da kerâmeti savunur. Bu mezhebe göre on iki imamdan her birinin kerâmetleri, hatta mucizeleri vardır. Ehl-i sünnet, peygamberlerden zuhur eden hârikulâde hallerin dışında mucize tabirini kullanmadığı halde Şîa özellikle mâsum imamların kerâmet ve mucizeleri bulunduğunu kabul eder (Şeyh Müfid, s. 77, 79). Şîa'ya göre sefir ve bab denilen Şîî din adamlarından da mucizeler zuhur edebilir. Küleynî, imamların gösterdikleri kerâmetlere ve mucizelere örnekler verir (*el-Uşûl mine'l-kâfi*, I, 231, 256-260). İkinci namazını geçiren Hz. Ali'nin bu namazı vaktinde kılması için bakan güneşin geri geldiği Şîilik'te mütevâtir bir haber olarak kabul edilir. İslâm filozoflarından İbn Sînâ, kerâmeti insan nefsinin yetenek ve imkânları dahilinde bir husus olarak görür ve bunun psikolojik açıklamasını yapar (*el-İşârât*, III, 895-899; *Fî Beyâni'l-mucizât*, XIII/4 [1960], s. 543-558).

Çağdaş Sünnî müelliflerden Şeybî, sûfîlerin kerâmetleriyle Şîilerin kerâmetleri arasında benzerlik görmüş ve sûfîlerin kerâmet anlayışının Şîî etkiler altında oluştuğunu ileri sürmüştür (*eş-Sıla*, s. 391-397). Fazlurrahman gibi bazı çağdaş yazarlar da Sünnîliğin kerâmeti sonradan inanç sistemine aldığı görüşündedir (*İslâm*, s. 171, 193, 200).

Ehl-i sünnet sadece evliyadan değil sıradan bir müminden de hârikulâde bir halin zuhur edeceğini kabul eder ve buna ma'ûnet veya kerâmet ismini verir. İbn Teymiyye'ye göre kerâmet bir ihtiyacı karşılamak üzere zuhur eder. Kerâmete ihtiyacı bulunan veya imanı zayıf olan bir kişiye kerâmet verilmesi onun ihtiyacını gidermek ve imanını güçlendirmek içindir. Bu durumda kerâmete ihtiyaç hissetmeyen bir müminin velîlik derecesi daha yüksektir. Sahâbeden çok tâbiîn arasında kerâmetlerin görülmesinin sebebi de budur (*el-Furkân*, s. 77). Kerâmetin bir amacı da nefsi eğitmek ve ıslah etmektir (Serrâc, s. 394). Kerâmet olaylarına daha çok mutasavvıflar arasında rastlandığından tasavvuf kitaplarında bu konu üzerinde geniş olarak durulmuştur.

Olağan üstü bir hal olduğundan halk kerâmete büyük ilgi göstermiş, kerâmet

sahibi velîyi Allah'a en yakın kişi olarak görmüş, onun ilâhî bir güce dayandığına ve bu güçle istediği her şeyi yapabileceğine inanmıştır. Büyük sûfiler bu kanaatin yanlış olduğunu, kerâmetin Allah'a yakınlık derecesinin göstergesi sayılmadığını, kerâmeti görülmeyen velîlerin de bulunduğunu, bunların mertebelerinin kerâmet sahibi velîlerden daha yüksek olduğunu, kerâmetin henüz işin başında bulunan bazı velîlerde görüldüğünü, kerâmetin ve kerâmet sahibi velîlerin mânevî durumlarının abartılmaması gerektiğini vurgulamışlardır.

Sehl et-Tüsterî, kerâmeti ağlayan çocukları susturmak için verilen afyona benzetmiş (a.g.e., s. 400; Kuşeyrî, s. 679), Cüneyd-i Bağdâdî kerâmetin gönül ehli için bir perde olduğunu söylemiştir. Ebû'l-Hüseyin en-Nûrî, bir defasında oltasını nehre atarak üç batman ağırlığında bir balığın oltaya takılması için dua etmiş ve bu ağırlıkta bir balık oltasına takılmıştı. Durumu haber alan Cüneyd, "Nûrî'nin oltasına yılan takılıysaydı hakkında daha hayırlı olurdu" demiştir. Daha sonra karşı kıyıya geçmek için Dicle sahiline inince nehrin iki yakasının bir araya geldiğini görmüş, fakat kendisi kayıkla karşı yakaya geçmeyi tercih etmiştir (Serrâc, s. 400; Kuşeyrî, s. 676).

Büyük sûfiler kerâmetin fazla önemli bir hal olmadığını çeşitli misallerle anlatmaya çalışmışlardır. Bir gecede meşrikten mağribe giden, su üzerinde yürüyen, havada uçan bir zattan bahsedene Bâyezîd-i Bistâmî, "Lânetli şeytan da bir gecede meşrikten mağribe gider, balık da suda yüzer, leş yiyen kargalar da havada uçar" diyerek kerâmetlerin abartılmamasını istemiş, asıl kerâmetin müminin Allah'ın emir ve yasakları karşısındaki itaat hali olduğunu söylemiştir (Serrâc, s. 400; Kuşeyrî, s. 678). Ebû Ali el-Cûzcânî, sûfilere kerâmet sahibi değil istikamet sahibi olmalarını tavsiye etmiş, istikamet kerâmetten daha üstün olduğunu belirtmiştir (a.g.e., s. 441). Yahyâ b. Muâz er-Râzî de abdalın kerâmetten, âşıkların muhabbetten, âriflerin zikirten bahsettiklerini söyler, en aşağı halin kerâmet, en yüksek halin ise zikir olduğunu ifade ederdi (Serrâc, s. 403).

Mutasavvıflar biri maddî, zâhirî, kevnî, hissî ve sûrî; diğeri mânevî, bâtinî, ruhî ve hakikî olmak üzere kerâmetin iki türünden bahsetmiş, birinci türden çok ikinci türe önem vermişlerdir. Tayy-i me-

kân, kışın yaz meyvelerine kavuşma, ateşte yanmama gibi hârikulâde haller hissî ve kevnî olup fazla önemli değildir, hatta bunlar bazan tehlikeli ve zararlı da olabilir. Dinin emir ve yasaklarına sıkı bir şekilde uymak, kötü huy ve alışkanlıkları terkedip iyi alışkanlıklar edinmek, istikamet üzere olmak, nefse hâkimiyet, çalışıp çabalamak suretiyle ilim ve irfan sahibi kâmil bir insan olmaya çalışmak gerçek ve mânevî kerâmetlerdir.

Velîlerin kerâmetlerinin onlardaki sıdk ve himmet denilen mânevî ve olağan üstü bir güçten kaynaklandığını söyleyen Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre bu gücü kullanmayı kerâmet göstermeyen velîler bu güce dayanarak tasarrufta bulunan velîlerden üstündür. Ona göre sekiz organın sekiz çeşit kerâmeti bulunur. Kerâmetler bu organların şer'î ve ahlâkî kurallara tam olarak uymasının bir ödülüdür. Bu organlar göz, kulak, dil, mide, cinsel organ, el, ayak ve kalptir. Bunlardan her birinin zâhirî ve hâricî, buna bağlı olarak da bâtinî ve dâhilî kerâmetleri bulunur. Meselâ gözün haram şeylere bakmaması zâhirî kerâmet, bunun ödülü başkalarının göremediği mânevî âlemdeki bazı şeyleri görmek şeklindeki bâtinî kerâmettir. Midenin zâhirî kerâmeti haram lokma yememek, bu faziletin ödülü olan bâtinî kerâmeti az gıda ile çok kişiyi doyurmaktır (el-Fütûhât, II, 478-493).

İlk zamanlarda tasavvufun esas maksadı takvâ sahibi dürüst bir müslüman olmaktır. Bu amaç için çaba harcayan sûfilerde bazan kerâmetlerin zuhur ettiği olurdu. Fakat onlar buna fazla önem vermez, hatta bundan dolayı endişelenir ve bunu gizli tutarlardı. Daha sonra keşif ve kerâmet mertebesine ermek için riyâzet ve mücâhede bir vasıta haline gelmiş, bu durum kerâmetlerin büyük ilgi görmesine ve yaygınlaşmasına sebep olmuştur (İbn Haldûn, Muqaddime, s. 402, 403; Şifâ'ü's-sâ'il, s. 33, 50).

Zaman zaman şa'beze (gözbağcılık), sihir, nîrencât, mehârik, falcılık, kâhinlik, münecimlik gibi şeylerin kerâmetle karıştırılması tabiat kanunlarına güveni sarsmış, bu durum birçok bâtil inancın, hurafenin, hayal ürünü hususların yayılmasına ve toplumu olumsuz yönde etkilemesine sebep olmuştur. Baştan beri kerâmet konusunda ulemânın ihtiyatlı yaklaşmasının sebebi budur. İbnü'l-Cevzî kerâmet olarak gösterilen bazı şeylerin şeytanın oyunu olduğunu, bunların bir

kısımının saf kişilerin olağan hadiseleri olağan üstü olarak algılamalarından kaynaklandığını, bazan da tesadüfen vukua gelen olayların kerâmet şeklinde anlaşıldığını, bazı kurnaz kişilerin birtakım sahtekârlıklarla bu tür olayları kerâmet olarak takdim edip halkı sömürdüklerini anlatır (Telbisü İblis, s. 364-373).

Velâyetnâme ve menâkıb kitaplarının genellikle ana konusunu ve malzemesini kerâmet ve keşif hallerinin oluşturması akla ve ilme güveni sarsmakla kalmamış, dinî hükümler için de tehlike oluşturmuştur. Bu sebeple Mu'tezile gibi akılcı eğilimleri ağır basan hareketler kerâmete ilke olarak karşı çıkarken fıkıh âlimleri daha çok görüldüğü ileri sürülen kerâmet olaylarını eleştirmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren akılcı, bilimi, deney ve gözlemi öne çıkaran akılcı, maddeci ve pozitivist felsefelerin etkisi altında kalan son dönem İslâm âlimleri kerâmet olaylarını hurafe olarak görüp eleştirmiştir. Çağdaş İslâm dünyasındaki yenilikçi akımlar da genel olarak çok sınırlı bir kerâmet anlayışını teoride kabul etmekle beraber rivayet edilen kerâmet olaylarının temelsizliğini vurgulamışlar, hurafe saydıkları pek çok kerâmet olayını İslâm düşüncesi için bir tehdit olarak görmüşlerdir. Diğer taraftan spiritizm, astroloji ve parapsikoloji gibi akımlara ilgi duyanlara kerâmet olayları oldukça çekici gelmektedir. Kerâmet olaylarına ilgi duyulmasında bu tür akımların etkisi vardır. Kerâmet inancı bugün tarikat ehli ve halk arasında da geniş ölçüde varlığını korumaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İşfahânî, el-Müfredât, "âyet", "hurk", "kerm" md.leri; et-Ta'rifât, "Kerâmet", "İrhâş", "İstidrâc", "Mekr", "Ma'ünet", "Mu'cize" md.leri; a.mlf., Şerhu'l-Mevâkıf, İstanbul 1311, I, 220; III, 220-221; Tehânevî, Keşşâf, I, 328; II, 1266; The Babylonian Talmud, London 1935-78, Berakhot 34; Müsned, II, 116; III, 139, 191; Dârimî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 8; Buhârî, "Şâlât", 79, "İmân", 57, "Enbiyâ", 48, 54, "İcâre", 12, "Edeb", 88, "Menâkıb", 25, "Mevâkit", 41; Müslim, "Birr", 8, 12, "İmân", 57, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 13, "Şâlâtü'l-müsâfirîn", 242, "Eş-ribe", 176; Tirmizî, "Menâkıb", 16; Ebû Hanîfe, el-Fikhu'l-ekber (trc. Mustafa Öz, İmam-ı Azam'ın Beş Eseri içinde), İstanbul 1992, s. 74; İbn Hişâm, es-Sire, II, 594; İbn Sa'd, et-Tabakât, III, 96, 123, 354, 463; IV, 92, 234; Hâris el-Muhâsibî, Kitâbü'l-Halve ve't-tenâkku'l fi'l-İbâde ve deracâtü'l-âbidin (nşr. A. Abdud Halife el-Yesûî, el-Meşrik içinde), XLIX/1, Beyrut 1955, s. 44-45; Câhiz, Kitâbü'l-Hâjevân, IV, 73; Tahâvî, el-Akide, Beyrut 1978, s. 59; Eş'arî, Mağâlâtü'l-İslâmiyyîn, Kahire 1969, I, 439; a.mlf., el-İbâne, Medine 1405, s. 63; Küleynî, el-Uşul mine'l-Kâfi, Beyrut 1401, I, 231, 256-260; Serrâc, el-Lüma', s. 302, 390, 394, 400,

KERÂMET

403; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, Kahire 1969, s. 71, 106; Bâküllânî, *el-Beyân* (nşr. R. J. McCarthy), Beyrut 1958, s. 4-7, 48; Sülemî, *Tabakât*, s. 121, 188, 211, 560; Şeyh Müfid, *Evâ'ilü'l-makâlât*, Tahran 1278, s. 77, 79; Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, XV, 183, 213-216, 242-243, 270; Bağdâdî, *el-Farık* (Abdülhamîd), s. 344; a.m.f., *Uşûlü'd-dîn*, İstanbul 1346, s. 174, 184; İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-tenbîhât*, Kahire 1958, III, 895-899; a.m.f., *Fî Beyânî'l-mu'cizât ve'l-kerâmât* (nşr. C. N. Atıyye, *el-Ebhâş* içinde), XIII/4, Beyrut 1960, s. 543-558; İbn Hazm, *el-Faşl*, V, 9-15; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1966, s. 441, 660, 676, 678, 679; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, Tahran 1338, s. 276-278; Cüveynî, *el-İrşâd*, Beyrut 1986, s. 260-264; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Beyrut 1974, IV, 632; Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm fî 'ilmi'l-kelem* (nşr. A. Guillaume), s. 497; a.m.f., *el-Milel ve'n-nihal*, Beyrut 1975, s. 84; Nüred-din es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî uşûlü'd-dîn* (nşr. Bekir Topaloğlu), Ankara 1399/1979; İbnü'l-Cevzî, *Telbisü İblîs*, Kahire 1928, s. 364-373; Fahred-din er-Râzî, *et-Tefîrû'l-kebir*, İstanbul 1307, II, 615, 659; V, 682, 687, 691, 694; XXIV, 197; a.m.f., *el-Metâlibü'l-âliye mine'l-'ilmi'l-ilâhî* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1407/1987, VIII, 143; a.m.f., *el-Mebâhîşü'l-meşrikiyye* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım - Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1401/1990, II, 436; a.m.f., *el-Muhasşal* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd), Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-külliyetü'l-Ezheriyye), s. 161; İbnü'l-Arabî, *el-Fütühât*, II, 287, 478-493; a.m.f., *Fuşûş* (Afîfî), I, 152, 169, 170; Beyzâvî, *Teavâllü'l-enuâr*, Mısır 1311, I, 566; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, V, 151-170; a.m.f., *el-Furkân beyne evliyâ'l-rahmân ve evliyâ'l-şeytân*, Kahire 1387, s. 73-77; Sübkî, *Tabakât*, II, 316; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, İstanbul 1305, II, 176; a.m.f., *Şerhu'l-Akâ'id*, İstanbul 1297, s. 175; İbn Haldûn, *Muqaddime*, Kahire 1957, s. 402-425; a.m.f., *Şifâ'ü's-sâ'il*, s. 33, 50, 101; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 291; Câmî, *Nefehât*, Tahran 1370, s. 16-23; Celâleddin ed-Devvânî, *el-Celâl*, İstanbul 1314, s. 72; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 70-84; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 8-14; İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, İstanbul 1963, I, 186; II, 138; III, 110, 190; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Kahire 1253, s. 179; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâtü'l-İmâm*, Kahire 1368/1949, s. 312, 338; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ'*, II, 380; Süleyman Nedvî, *İslâm Tarihi, Asr-ı Saadet* (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1347/1928, III, 1109-1145; Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2239-2251; Kâsım Ganî, *Târîh-i Taşavvuf der İrân*, Tahran 1340, s. 241; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ'*, I-II, tür.yer.; Ebü'l-Alâ el-Affî, *et-Taşavvuf şevretün rûhiyye fî'l-İslâm*, Kahire 1963, s. 296; M. Asin Palacios, *İbnü'l-Arabî hayâtüh ve mezhebüh* (trc. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1965, s. 193; Kâmil Mustafa eş-Şeybî, *eş-Sıla beyne't-taşavvuf ve't-teşeyyü'*, Kahire 1969, s. 391-397; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâ'ik*, I, 122-136; *el-Mu'cemü's-şüfî*, s. 961; R. A. Nicholson, *İslâm Sûfîleri* (trc. Mehmet Dağ v.dğr.), Ankara 1978, s. 103-125; Fazlurrahman, *İslâm* (trc. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın), Ankara 1981, s. 171, 193, 200; L. Jacobs, *The Jewish Religion: A Companion*, Oxford 1995, s. 348; A. Schimmel, *İslâmın Mistik Boyutları* (trc. Ergun Kocabıyık), İstanbul 2001, s. 203-204; M. Fierro, "The Polemic About the Karâmât al-Awliya and the Development of Suфіsm in al-Andu-

lus", *BSOAS*, LV/2 (1992), s. 236-249; "Kerâmet-i Evliyâ'ullah", *Tahkikât-ı İslâmî*, IX/1, Tahran 1373/1994, s. 198; D. B. Macdonald, "Kerâmet", *İA*, VI, 577-578; L. Gardet, "Karâma", *EL²* (İng.), IV, 615-616; M. Waida, "Miracles, An overview", *ER*, IX, 541-548; Ömer Faruk Harman, "Âsaf b. Berahyâ", *DİA*, III, 455.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

□ KELÂM. Kerâmetin itikadî bir kavram olarak ortaya çıkış zamanına ilişkin kesin bilgiler mevcut değilse de bunun III. (IX.) yüzyılın ikinci yarısına rastladığını söylemek mümkündür. Her ne kadar Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen *el-Fıkhü'l-ekber*'de, "Kerâmetler velîlere aittir" ifadesine yer verilmek suretiyle kerâmet itikadî bir mesele olarak ele alınmışsa da ilim çevrelerinde bu esere Ebû Hanîfe'ye ait olmayan bazı ilâvelerin yapılmış olabileceğine dair kanaatin bulunması, kerâmet telakkisinin onun döneminde ortaya çıkmış olması ihtimalini zayıflatmaktadır. Kerâmete ilkin terim anlamını yükleyen ve onu itikadî bir mesele haline getirenler Sünnî sülfiyer olmalıdır. İbrâhim b. Edhem, Râbia el-Adeviyye, Fudayl b. İyâz gibi ilk sülfiyer ardından teşekkül eden Sünnî tasavvuf ekollerine mensup âlimler kerâmetin velîlerce gösterilen hârikulâde bir olay olduğunu söylemiş ve bunu bir inanç ilkesi haline getirmiştir. Hâris el-Muhâsibî, kerâmetin takvâdan ibaret olduğunu belirtmekle birlikte tasavvufî bir yaklaşımla yakının son mertebesine kimsenin erişemeyeceğini söylemiş, Hz. Peygamber'e isnad edilen mevzû bir rivayete dayanarak Hz. İsâ'nın daha güçlü bir yakın sahibi olsaydı sadece su üzerinde değil havada da yürüyebileceğine dikkat çekmiş ve bunu kerâmet çerçevesinde düşünmüştür (*Risâletü'l-müsterşidin*, s. 87, 92-93). Muhâsibî'den sonra gelen Sehl b. Abdullah et-Tüsterî insanların en üstününün Ehl-i sünnet mensupları, Ehl-i sünnet'in en üstünlerinin ise velîlerin kudretine inanıp kerâmetlerini tasdik edenler olduğunu, istedikleri takdirde velîlerin kerâmet gösterebileceğini söylemiştir (*el-Mu'âraza*, s. 88-89, 94-95, 99). Ahmed b. Hanbel, Osman b. Saîd ed-Dârimî, Buhârî, İbn Kuteybe gibi Selef âlimlerinin eserlerinde velîlerin kerâmetlerine inanma konusyla buna inanmayanların durumuna ilişkin bilgilerin bulunmayışı, kerâmetin III. (IX.) yüzyılın ilk yarısında henüz bir kelâm problemi olarak görüldüğünün delilleri arasında sayılabilir. Aynı sırada kerâmetin Sünnî sülfiyerce bir itikadî esas olarak görülüp tartışmaya açılmasından

sonra IV. (X.) yüzyılda teşekkül etmeye başlayan Sünnî kelâm literatüründe yer almış (Tahâvî, s. 73; Eş'arî, s. 296, 438-439), bu konuda erken devirde müstakil eserler bile kaleme alınmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1452).

Bazı âlimlere göre ilâhî emirlere tam itaat ve fazla ibadet sayesinde sâlih kullarda gözlenen kerâmet, sahibinin iradesi dışında gerçekleşir, bazılarında göre de iradesine bağlı olarak meydana gelir. Velîye nisbetle kerâmet adını alan bu tür hârikulâde olaylar Hz. Peygamber'in vefâtından sonra onun devam eden hissî mucizeleri olarak değerlendirilir. Kelâm literatüründe velîlere nisbet edilen kerâmetin velâyeti kanıtlayan kesin bir delil olmadığı savunular da mevcuttur (Yâfiî, s. 37). Peygamberlerce gösterilen mucizeler, benzerinin meydana getirilmesi için meydan okuma ve peygamberlik iddiasında bulunma şartına bağlı olduğu halde kerâmet sahibinin insanlara meydan okuması ve velâyet iddiasında bulunması söz konusu değildir (Abdülkâhîr el-Bağdâdî, s. 174-175).

Kerâmet nevilerini maddî ve mânevî olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Cansız varlıklar ve hayvanlarla konuşmak, ölüleri diriltmek, nesnelere mahiyetini değiştirmek, insanların düşüncelerine muttali olmak, gayba dair olayları bilmek, uzak mesafelere kısa sürede ulaşmak, hastaları iyileştirmek gibi hârikulâde olaylar maddî kerâmetlere; günahlardan kaçınıp ilâhî emirlere itaat etmekte başarıya ulaşılması, duaların kabul edilmesi ve sebepsiz ilim verilmesi de mânevî kerâmetlere örnek olarak gösterilebilir (Yâfiî, s. 14-34; Sübkî, II, 338-343).

İslâm âlimlerinin çoğunluğu kerâmeti ilke olarak kabul etmekte, bir kısmı ise onu benimsememektedir. Kabul edenlere göre kerâmet aklen imkânsız değildir. Çünkü Allah bir olayı tabiat kanunları (sünnetullah) düzeninde yaratabileceği gibi bunu aşan bir tarzda da yaratabilir. Ayrıca kerâmet, sâlih kulların doğru bir çizgide bulunduğunu kanıtlanması ve müminlerin itminana ermesini sağlaması açısından gerekli sayılabilir. İlahî kudretin tecellilerini kerâmet yoluyla müşahade eden müminlerin imanı kökleşir, peşin hükümlü olmayan inkârcılar da hidayete erer (Gazzâlî, s. 98; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, XI, 320-321, 332). Ruhî gücü yüksek olan insanların maddede hükmedip mahiyetini değiştirmesi Batı'da yapılan psikolojik deneylerde de gözlemlenmiştir (Ferîd Vecdî, II, 223-226).